

27.05.2024

Українська мова

9 клас

Стрембицька Л.А.

Тема. Повторення.Пунктуація в простому й складному реченнях (повторення). Довідники із синтаксису й пунктуації

Мета: актуалізувати знання основних пунктограм у простому й складному реченнях, у реченнях з прямою мовою та в діалозі; ознайомити з найуживанішими довідниками із синтаксису та пунктуації; удосконалювати вміння здійснювати пунктуаційний аналіз речень; розвивати навички редагування тексту з пунктуаційними помилками; виховувати повагу до майстрів вишивання та до вишиванки як культурного надбання народу.

Розділові знаки — сукупність графічних знаків, що не належать до абетки даної мови, а служать засобом відображення тих ознак (чинників) писемної мови, які не можуть бути передані літерами та іншими писемними позначеннями (цифрами, знаками рівності, подібності, приблизності тощо). Такими знаками є: *крапка, кома, крапка з комою, двокрапка, тире, дефіс, три крапки, знак оклику, знак питання, лапки, дужки*. Їх використовують для членування тексту згідно із синтаксичними (структурними), смисловими, інтонаційними та іншими особливостями мовлення. Усі три принципи пунктуації — синтаксичний, смисловий та інтонаційний — діють одночасно, й кожен із них можна виокремити лише умовно...

Найзагальнішими функціями розділових знаків є **відокремлення**, коли вони членують текст на значущі в граматичному та смисловому відношенні частини (*крапка, крапка з комою, знаки оклику та питання, двокрапка, абзац*) і **виділення**, коли вони вирізняють у середині речень які-небудь частини (*кома, тире, дужки, лапки*), із чим пов'язаний поділ знаків на однотипні та парні. Розділові знаки, пов'язані як і з реченням, так і з текстом (*крапки, дужки та лапки*), називають ще **універсальними**.

Усі перелічені розділові знаки становлять центр пунктуаційної системи, що протиставляється її периферії, яка використовується в основному для членування друкованого тексту (*абзац, розділювальні зірочки, шрифти, лінійка*). Знаки пунктуаційної системи називають **пунктограмами**.

Правила	Приклади
Тире ставиться	
Підмет та присудок — іменники в називному відмінку	Вся поезія Дмитра Павличка — <u>розмова</u> про любов і ненависть, правду і кривду.
Перед <i>це, то, ось</i>	Найбільше <u>добро</u> в кожного народу — це його <u>мова</u> .
Присудок і (або) підмет — неозначена форма дієслова	<u>Жити</u> — Вітчизні <u>служити</u> .
Присудок і (або) підмет — кількісні числівники	<u>Два</u> по <u>три</u> — <u>шість</u> .
Тире не ставиться	
Присудок вжито зі сполучниками <i>як, наче, немов</i>	Ніч (була) <u>наче</u> озеро в берегах неба.
Між підметом і присудком стоїть вставне слово, сполучник, частка чи прислівник	Сьогоднішнє <u>свято</u> , безперечно, пам'ятна <u>подія</u> у нашому житті.
Перед присудком із часткою <i>не</i>	<u>Кров</u> людська <u>не</u> водиця.
Підмет — особовий займенник	<u>Я</u> сирота з Вільшаної.

Таблиця 2
РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНАХ РЕЧЕННЯ

Правила	Приклади
... △, △, △ ...	Іноколи з'являлись перед очима міражі, дивовижні палаци, міста, сади, озера.
... △ і △ ... (й, та)	Як віють прохолодою кущі та дерева!
... і △, і △, і △ ... (ні-ні, або-або, то-то, чи-чи, ані-ані)	Цілу ніч ані вітер, ані хвилі не вгамовувались. Життя мене і кличе, і веде...

Правила	Приклади
... △ і △, △ і △ ...	Марш гримить над світом, марш свободи і правди, сили і життя.
... △, а △ ... (але, та = але, зате, так, однак)	Вітер був холодний, але приємний.
... як △, так і △ ... (не тільки, але й...)	Олександр Довженко був не тільки глибоко національним художником, але й палким патріотом.
... △, △, △, і △, і △, і △ ...	Хочу бачити, знати, чути, і любити, й творити красу...
... хоч △, але △ ... (якщо не..., то; не стільки..., скільки...)	Письменник хоч и пише про минулі події, але оцінює їх як наш сучасник.

Таблиця 3
РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ

Слова автора розривають пряму мову (П — одне речення)	
«П... — а, — П».	«Хіба що... — майже пошепки промовила вона, — я сама спробую».
«П, — а, — П».	«Наші, — подумав Климко, — донбасівські». (Гр. Тютюнник)
«П, — а, — П(?)»	«Діду, — кажу, — а що ви про сади Семирозума згадували?» (В. Дрозд)
«П, — а, — П...»	«Я кінчаю моє слово, товариші, — почулося з трибуни, — хай говорять інші...» (В. Винниченко)
Слова автора розривають пряму мову (П — кілька речень)	
«П... — а, — П».	«Так буде краще. Прощайте... — якось терпко прошепотіла вона, підводячись. — Я буду носити вас в душі». (В. Винниченко)
«П! (?) — а, — П».	«Боже мій, Боже! — додала вголос. — Лучче було не родитись, аніж бачить, що тепер діється на тому світі білому». (А. Свидницький)
«П, — а, — П».	«Та ні, я того не кажу, — відповідав Зінко. — Знаю, що земля це ваша, що вам її треба». (Б. Грінченко)
«П?(!), — а: — П», сказав... + додав...	«Чи бачили таке! — сказав батько і, помовчавши, додав: — Готовий хлібороб, одним словом». (А. Головка)
Пряма мова після слів автора	
А: «П».	Говорить розум: «Боротьба і праця».
А: «П! (?)»	І зітхнув Золоторіг: «Де ти, друже, де ти?»
А: «П...»	Цар подумав: «Щось тут є...» (Д. Павличко)

Пряма мова перед словами автора	
«П», — а.	«Молодець», — похвалив його Степан.
«П?» — а.	«Що робити мені тепер?» — міркує він.
«П!» — а.	«Швидше повертайся, не барися там!» — гукнула мати йому навздогін.
«П...» — а.	«Коли б я знав...» — схлипнув Сашко.
Пряма мова всередині слів автора	
А: «П», — а.	Я сказала: «Я згодна, тату», — і поцілувала йому руку. (В. Підмогильний)
А: «П! (?)» — а.	Галя поцікавилась: «А ви й до нас зайдете?» — і зніяковіла.
А: «П...» — а.	Дід бурчав: «Тепер би того дощу...» — і сердився невідомо на кого.

Цитата — це дослівне відтворення фрагмента іншого тексту зі збереженням усіх його граматичних та стилістичних особливостей для підтвердження або ілюстрації тієї чи іншої думки.

У цитаті не можна нічого змінювати (навіть розділових знаків).

Цитати беруться в лапки. Коли цитата наводиться не повністю — пропуск позначаємо крапками. Крапки ставляться: 1) перед цитатою, синтаксично не зв'язаною з авторським текстом, щоб показати, що цитата наводиться не з початку речення; 2) у середині цитати, коли пропущено частину тексту; 3) після цитати, коли цитоване речення наводиться не до кінця.

Розділовий знак	Правило	Приклад
Кома	Ставиться між відносно рівноправними частинами	У найвищому ярусі шуміли вершинами дуби, схилюючись до них розлогі клени та розростаючись лосини. (А. Шиян)
Кратка з'ява	Ставиться, якщо частини значно поширені, мають свої розділові знаки або далекі за змістом	Білі місця; люди сплять. (Г. Шевченко)
Двокрапка	Ставиться, якщо: а) друга частина виражає причину того, про що говориться в першій (можна поставити питання чому? і перед другою частиною вжити сполучник бо); б) друга частина доповнює або розкриває зміст першої частини (можна поставити питання а що? а який? а як? і що побачив?)	Ми особливо любимо пелю, журавлів і пелю: вони ж бо приносять давнє літо-літєчко. (з журналу) На прикладі творчості Малишєва підтверджує свою істинність давня теза: великі часи народжують великих поетів. (Д. Лопатинський)
Тире	Ставиться: а) якщо перша частина вказує на час або умову того, про що говориться в другій (перед нею можна, як правило, поставити сполучники якщо, коли); б) якщо друга частина виражає наслідок або висновок з того, про що говориться в першій; в) якщо зміст обох частин зіставляється або протиставляється (між ними можна поставити сполучники але, а)	Кохєш добре знати себе — пробуй свої сили в різних видах діяльності. (з журналу) Зникє мова — зникє нація. (О. Гончар) Я тільки хотю аеродром — літати будете ви. (О. Корнійчук)

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ. Повторення. Пунктуація